

TRAGOVI RIMSKE METALURGIJE U ISTOČNOJ SRBIJI

Sofija Petković

SANU, Arheološki institut, Beograd

Arheološki nalazi tragova rimskog rudarstva i metalurgije u istočnoj Srbiji su veoma česti, ali nedovoljno i često sumarno tumačeni i publikovani. Gotovo na svakom rimskom nalazištu ove oblasti konstatovani su nalazi metalne zgure i šljake, metalurških peći, kalupa za livenje, livačkih posuda, poluproizvoda, odlivaka i sl. Ovo se naročito odnosi na utvrđenja i naselja nastala posle napuštanja rimske Dakije u vreme cara Aurelijana (272. god.n.e.), kada su prekinute rudarsko – metalurške aktivnosti u ovoj provinciji. Težište eksploatacije rudnih resursa preneto je tada u provincije na desnoj obali Dunava, Prvu Meziju i Priobalnu Dakiju, kao i dublje u unutrašnjost Balkanskog poluostrva u Sredozemnu Dakiju i Dardaniju. Intenzivne rudarsko- metalurške aktivnosti antičkog vremena na tlu istočne Srbije počinju krajem III veka, da bi doživele procvat tokom IV i prve polovine V veka n.e. Najezda Atilinih Huna i pad granice na Dunavu 441. godine prekinuli su rudarsko- metalurške aktivnosti, koje su bile organizovane i kontrolisane od strane carske administracije. Međutim, već tokom poslednje četvrtine V i početkom VI veka, u vreme careva Anastazija i Justina I, dolazi do obnove rudarstva i metalurgije u Priobalnoj Dakiji, što je bilo uslovljeno rekonstrukcijom gradova i utvrđenja na Dunavskoj granici. Tokom VI veka, obnovljeni su rimski rudnici i metalurški centri na tlu istočne Srbije, koji su funkcionisali sve do Avarske i Slovenske najezde krajem VI – početkom VII veka.

U istočnoj Srbiji u mogu se izdvojiti tri rimske rudarsko – metalurške oblasti: 1. gornji tok Peka, *metalla Pincensia*, 2. oblast između Bora, Zlota i Rgotine sa dolinama pritoka Crnog Timoka i Timoka i 3. oblast u slivu Svrljiškog, Trgoviškog i Belog Timoka, poslednje dve organizovane u *territoria metallorum* (?). Ove oblasti u graničnom području Karpatskog i Balkanskog masiva područjem eruptivnih stena u središtu, bogate su rudama zlata, srebra, bakra, gvožđa i olova. U dolini Peka, te Crnog i Belog Timoka sa pritokama javljaju se sekundarne aluvijalne naslage zlata. Pored niza lokaliteta sa ostacima rimskih rudarsko – metalurških radova, ističu se arheološka nalazišta potvrđena kao metalurški centri. Na lokalitetu Krakul Jordan, na ušću Brodice u Pek, sistematski je istražen utvrđen metalurški kompleks za proizvodnju zlata, koji je delovao od kraja III do kraja IV – početka V veka. Na lokalitetu Tilva Roš, nalazio se utvrđen centar crne metalurgije, u čijem podnožju je konstatovano naselje i nekropola s kraja III – početka IV veka. Na Rgotskom kamenu nalazio se utvrđen zanatsko – trgovinski centar, nastao takođe krajem III veka, koji je, sudeći po istraženom delu nekropole, trajao sve do kraja IV veka. U horizontima života kasnoantičke Romulijane od kraja IV do sredine VI veka, konstatovani su tragovi metalurških delatnosti, uključujući i fascinantnu topioničarsku peć i pogon crne metalurške s kraja V – početka VI veka. Konačno centar za preradu obojenih metala, srebra, bakra i olova nalazio se u utvrđenju *Timacum Minus* kod Knjaževca, gde je u severoistočnom uglu tvrđave istražen kružni objekat za separaciju rude.

Urađene su preliminarne arheometalurške analize uzoraka sa pomenutih nalazišta, koje su potvrdile arheološke nalaze tragova rimske metalurgije.